

CON QOLSUORSİ YARADICILIGINDA NOVELLANIN YERİ

Con Qolsuorsi 1867-ci il avqustun 14-də İngiltərədə, Surrey qraflığının Kinqston-Hill şəhərində imkanlı ailədə anadan olub. Onun atası ölkədə tanınan məşhur vəkil idi. O, ilk təhsilini Harroudakı imtiyazlı məktəbdə alıb və Oksford Universitetinin hüquq fakültəsini bitirib.

Dənizçilik qanunlarını öyrənmək üçün Qolsuorsi iki ildən artıq bir müddətdə ticarət gəmiləri ilə üzüb və müxtəlif ölkələrdə, cənub adalarında, Avstraliyada, Amrikada, Rusiyada olub. Ömrünün sonuna kimi də səyahət eləməyi sevib.

1897-ci ildən çap olunmağa başlanıb və hüquqşünas olmaq istəyindən əl çəkib. Onun ilk hekayələr kitabı “Dörd külək” Con Sincon təxəllüsü ilə elə həmin il çapdan çıxır. Bir il sonra isə “Coslin” adlı ilk romanı işıq üzü görür. Daha bir il keçir və Qolsuorsi yeni roman yazır. Üç il ərzində o, Turgenevin, Tolstoyun və Mopassanın təsiri altında beşinci kitabını – “Riyakarlar adası”nı yazır və ilk dəfə romanını həqiqi imzası ilə çap etdirir.

Əksər yazıçılarda olduğu kimi, onun bütün yazıları öz həyatının, təəyyülünün süzgəcindən keçən variantdır. Qolsuorsi eynən “Ölümdən güclü” romanında qəhrəmanı Brayan Sammerheyin ərlı qadın Ciplə tanışlığı kimi, əmisi oğlunun arvadı Ada Kuperlə tanış olur. Sonra bu tanışlıq, romandakı kimi, məhəbbətə çevrilir, əslində, Qolsuorsi Adanın təkidi ilə yazıçı olmağı qərara alır. Bu müddətdə isə yazıçı olmazın əzabları, iztirabları çəkir və çəkdikləri, az qala, hər əsərində özünü hiss etdirir.

Atasının ölümündən sonra yazıçı maddi baxımdan müstəqillik əldə edir. Ada onun yanına köçür və bir ildən, Adanın məhkəmədəki boşanma prosesi qutarandan sonra onlar evlənilir. İctimaiyyətin, qohumlarının və dostlarının tənələrinə, danlaqlarına, qınaqlarına baxmayaraq, İngiltərənin mühafizəkar cəmiyyətində doqquz il ərlı qadınla bir yerdə yaşamaq onun həyatında dərin, silinməz izlər buraxır, az qala, hər yazısında süjetin nüvəsi, aparıcı xətti olur.

Yazıçı 1917-ci ildə ona verilən aristokrat rütbəsindən imtina edərək deyir ki, yazıçılar rütbə almalı deyillər. Sonra isə o, yenidən “Forsaytlar haqqında saqa”nın ikinci cildini – “Tələdə”ni çap etdirir. Trilogiyanın üçüncü, sonuncu cildi “Kirayə verilir” isə 1921-ci ildə işıq üzü görür.

Novella janrı dünya ədəbiyyatının ən oxunaqlı, ən geniş yayılmış, belə demək olarsa, ən maraqlı janrlarından biridir. Novella janrı hekayənin gözlənilməz sonluqla bitən bir növüdür. «Müasir Böyük Britaniya ədəbiyyatının ən məşhur janrı novelladır, belə ki, bu bir sıra səbəblərlə və janrın özünə aid bir sıra xüsusiyyətlərlə bağlıdır: çeviklik, lakoniklik, janr hərəkətliliyi, yeni mözuları tez mənimsəmək bacarığı və bədii texnikalar.» Novella roman kimi öz daxilində böyük imkanlar yaradır. Bu janrın ən gözəl nümunələrini, bildiyimiz kimi, Gi de Mopassan yazmışdır.

İngilis ədəbiyyatının ən görkəmli, qocaman şairlərindən biri olan Cefri Coserin “Kenterberi hekayələri”ndə də novellalardan istifadə olunmuşdur. Ziyarətə gedən zəvvarların danışdığı novellalar əsərin əsasını təşkil edir. “Kenterberi hekayələri” Coserin şah əsəridir. Əsər tamamilə başa çatdırılmamışdır. Hazırkı vəziyyətdə 48 ədəbi parçadan ibarətdir. Əslindən bunların yalnız 21-i hekayədir. Qalanlarından biri ümumi proloq, 19 digər proloq, 6 epiloq və Coserin bir son sözündən ibarətdir. Bəzi hekayələr, xüsusilə işlər müdirinin, ikinci rahibənin və başqalarının hekayələri yarımçıq qalmışdır. Hekayələrin bir qismi isə əvvəllər yazılmış, yalnız sonralar topluya daxil edilmişdir” (7; 289).

Novellalardan ibarət əsərlərindən biri də dünyaca məşhur, italyan intibah ədəbiyyatının ən qiymətli nümunəsi Covanni Bokkaçonun “Dekameron” əsəridir. Bu ədəbi inci yüz novelladan ibarətdir. Novellaların hər biri dövrün müxtəlif problemlərinə həsr olunmuş, cəmiyyətin ən diqqətçəkən məsələləri işıqlandırılmışdır. Hər biri orijinal süjet xəttinə mlaik olan novellalar dəyərli ədəbi nümunədir. “Orta əsrlər “əhvalatlarından” və “hekayələrindən” fərqli olaraq “Dekameron”un novellaları yalnız estetik məqsədlərə xidmət edirlər, əvvəlki müəlliflərin novellalarında nəsihətçilik əsas yer tutur. Bu baxımdan dünya ədəbiyyatında novator hadisə idi. Bu novellalar didaktik xarakter daşımır, bu da onların realist səciyyəsi ilə bağlıdır; təhkiyəçilər axirət dünyası ilə heç bir əlaqəsi olmayan real aləmi qələmə almağa çalışırlar. Bir qayda olaraq “Dekameron”un novellaları real faktla və yaxud cəmiyyətdə geniş yayılmış mülahizə ilə başlanır. Lakin təhkiyəçilər bu faktları real aləmin kontekstindən kənarında, mücərrəd şəkildə qiymətləndirmirlər, onu obyektiv varlığın fonunda təhlil süzgəcindən keçirirlər. “Dekameron” da həyatın özü insanlara dərs verir, gerçəkliyin təhlili prosesində yeni dünya, yeni insan və yeni ədəbiyyat konsepsiyası yaradılır” (6; 325).

Btünlüklə novellalardan ibarət dünyanın məşhur əsərlərindən biri də Navarralı Marqaritanın “Heptameron”udur. “Marqaritanın ən məşhur əsəri “Heptameron”dur. Müəllifin niyyətinə görə toplu 100 novelladan ibarət olmalı idi. Fikri də bu idi ki, yeddi gündə yüz novella söylənilsin. Lakin Marqarita yalnız 72 novella yaza bildi. Məhz buna görə intibahın ilk nəşirləri əsərin adını “Heptameron” (“Hepta” – latın dilində yeddi, “meron” – gün deməkdir) qoydular. Çox güman ki, kitab 40-cı illərdə, Marqaritanın birinci əri öləndən sonra yazılmışdır” (6; 355).

Alman ədəbiyyatının ən möhtəşəm yazarlarından biri olan Ştefan Svayq novella janrında yazdığı əsərlərdə əldə etdiyi uğura, nail olduğu mükəmməliyyətə görə dünya ədəbiyyatında ön yerlərdən birini tutur. Hər novellanın özünəməxsus süjet xətti vardır və həddindən artıq mükəmməlliyi ilə seçilir. Ştefan Svayq bu novellaları dünya novella ənənəsi əsasında yazmış olsa da, öz dəsti-xətti, möhtəşəmliyi ilə seçilir. “Yad qadına məktub”, “Kor kolleksiyaçı”, “Bir qadının həyatından 24 saat”, “Kitab Mendel” və s. kimi novellaları buna misaldır.

¹¹⁴ Bakı Dövlət Universiteti .turkan.huseynova.8989@mail.ru

Con Qolsuorsinin novellərindən biri də “Görüş”dür. Con Qolsuorsinin ictimai-sosial problemləri özündə əsk etdirən mühüm əsərlərindən biri də “Görüş” novellasıdır. Tənqidi realizmin görkəmli nümayəndələrindən biri olan yazar digər əsərlərində olduğu kimi burada da ingilis cəmiyyətinin ən vacib məsələlərindən kişi və qadın münasibətlərini həll etməyə çalışır və belə demək olarsa, bacarır. Müəllif yaşadığı toplumu ciddi narahat edən və qarşısızalmaz şəkildə getdikcə çoxalan bu münasibətlər məsələsini nəinki bu əsərində, digər novellalarında da əks etdirməyə çalışır. O, doğrudan da, mükəmməl bir şəkildə bu iki cinsin qarşılıqlı münasibətlərini araşdırmağa və ortaya qoymağa çalışır. Qolsuorsi bu baxımdan tənqidi realizmin ən görkəmli nümayəndəsidir, möhtəşəm yazardır.

“Görüş” əsərindəki hadisələr birinci şəxsin dilindən təhkiyə yolu ilə verilir. Hadisələri danışan şəxs bildirir ki, o günlərin birində Kensington bağındakı seçilmiş təbəqənin heç vaxt gəlmədiyi kiçik bir kafeyə gəlib gün düşməyən bir guşəsində əyləşərək kafedə oturan insanları müşahidə etməyə başlayır. Müxtəlif təbəqənin nümayəndələri olan bu adamların içərisində bir gənc, nağılçının diqqətini daha çox cəlb edir və onun hərəkətlərini müşahidə etməyə başlayır. O, birdən özlüyündə aydınlaşdırır ki, bu gənc adam hansısa bir qadını gözləyir və çox həyəcanlıdır. “Ancaq bunun arxasında mən narahat, nəse gözləyən, çağırış edən bir adam gördüm. O, geriyyə qayıtdı, bəlli ki, gözləri ilə kimisə axtarırdı. Mən onu gözdən itirdim. Bir azdan o qayıtdı, ancaq indi onun yanında o var idi. Çox cazibədar olan bu qadının duvağının altından onun zərif, çiçək kimi üzü görünürdü. İti baxışlarla ətrafa nəzər salan bu qadın haqlı olduğunu göstərmək üçün özünü sərbəst aparırdı. Ancaq bütün bunların arxasında mürəkkəb hisslər yatırdı: öz vəziyyətindən, həyatından narazılıq və ələ keçməkdən qorxu hissi. O isə? O, tamamilə dəyişdi, gözləri indi həsəd, hörmət və sevgi dolu idi. Artıq bayaqki adam deyildi” Daha sonra hər ikisinin masa arxasında bir-birlərinə qarşı münasibəti, baxışları, davranışları və bu ümumi mənzərənin psixoloji təhlili verilir. Bu, iki gənc arasındakı həqiqi sevgidir və onlar bu sevgidən kənarında nə baş verdiyini, ümumiyyətlə, görmür, düşünür, düşünmək də istəmir. Onların növbəti görüşlər üçün necə səbirsizliklə çalışdıqları, can atdıqları, keçirdikləri həyəcanlar və s. hər şey güclü bir ustalıqla təsvir olunur. Və nəhayət, bu görüşlərin hər birini gözləyən sonluqlar bu dəfə də gerçəkləşir. Ya barışıq məktubu, ya da ayrılıq – SON. Hadisələri nəql edən şəxs sonda bildirir ki, onun bütün təcrübələri, təhlilləri bu iki şəxs arasındakı həqiqi mehribançılığın, həqiqi sevginin fonunda dəyərsiz, mənasızdır.

“Santa Luçiya” ingilis cəmiyyətinin əxlaqi naqis nümayəndləri və onların kilsəyə gəlmələri haqqında

“Çox acınacaqlı bir mənzərə idi, bura toplanan ingilislər həddindən artıq tərbiyəsizcə davranırdılar. Səhər-səhər müqəddəs kitabdan mətnləri oxuyarkən, o qoca alçaq Tüforda rast gəldi. Vaxtı ilə o iki dəfə başqalarının arvadı ilə qaçıb getmişdi, deyilənə görə, indi də bir fransız qadınla yaşayırdı. Axı onun bu kilsədə nə işi var? Yaxud cəmiyyətdən qovulmuş və nigahsız yaşayan Geddenxem cütü, çünki Geddenxemin qanuni arvadı sağdı. Missis Ralfi görmək daha da pis idi. Deyilənə görə, o, bura ov etməyə gəlmişdi. Belə bir söhbət gəzirdi ki, onun arxasınca cavan lord Çeşerford düşür. Onun həyat yoldaşı hazırda Hindistandadır və əlbəttə ki, bu hadisə böyük söz-söhbətlə bitəcək. Qızının bu qadınla dostluq etməsi Trevilyenin xoşuna gəlmirdi. Fikirləşirdi ki, gərək bunu qızına eyhamla başa salsın. Belə insanların kilsəyə gəlməsini düzgün hesab etmirdi. Ancaq bunu necə demək olar ki, kilsəyə gəlmə, dua etmə, bunu onlara qadağan etmək olmaz. Lakin belə adamların əksəriyyəti heç kilsəyə gəlmir. Cəmiyyətdən olan adam kimlə olsa ünsiyyət qura bilər, ancaq ailəsindən olan qadınların şübhəli əxlaqa sahib insanlarla görüşməsi çox pisdır. Elə bil ki sənin üçün müqəddəs olan varlığa, aləmə əl uzadılır. Belə adamların tərbiyə anlayışı yoxdur”.

Novellada romanlar (qaraçılar) haqqında da Con Qolsuorsi fikir bildirmişdir. Qız oxumağı dayandırdı və ona yaxınlaşdı; narıncı yaylıqlı, boynunda parlaq muncuqlarla gülərzümlü və işıq saçan gözləri ilə bütün bunlar onu şən və cazibədar göstərirdi. Romanlar hamısı belədir, yüngül təbiətli, ekspansiv, əliəyri, ümumiyyətlə, aşağı təbəqəli insanlar. Ruslar haqqında da yazarın maraqlı fikirləri vardır.

İndi heç yanda belə rus ailəsi tapmaq olmaz, yox olublar belə insanlar yer üzündən. Onların torpaqları hardasa Rusiyanın cənubunda yerləşirdi, Yalta yaxınlığında isə evləri var idi. Əsl ruslar idi, “samovarları” və “qəlyanaltıları” ilə bir rumka araq cənab Rostakov üçün ikralı çörək. Bunları adətən qızları alman qubernantkalrı ilə eşşəklərlə Qorbio, Kastellyar ya da Bel Enduya gedərkən götürürdilər. Almanlar da o zamanlar başqa idilər. Həyat necə də dəyişib! Qızlar enli ətkəklərlə at üstündə, səs salan zınqrovlarla, keşişlər qara libasda, əsgərlər al şalvarda və sarı kiverlərdə, dilənçilər, çoxlu dilənçilər.

Çox cazibədar qızlar idi, saf, təmiz qıblı, indi bziim zəmanədə belələri yoxdur. O qızlar hələ o vaxt Monte Karlonu vulqar bir şəhər sayırdılar. Görün indi bunca ildən sonra nə deyirdilər. Hətta cənab Rostakov, ikili həyat sürən adam, ora gizlicə gedərdi. Trevilyen xatırladı ki, Varvaranın baxışından qorxub, o, məşhur kazinoya gedişini ləngidirdi.

Ədəbiyyat siyahısı

1. <http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000152/st035.shtml>
2. https://kantiana-old.kantiana.ru/upload/iblock/2be/lebedeva_dissertatsiya.pdf
3. https://www.ae-lib.org.ua/texts/kirillova_english_XIX-XX_ru.htm#galsworthy
4. Джон Голсуорси. Темный цветок. Повести. Рассказы. Москва Издательство «Правда», 1990
5. Con Qolsuorsi. Seçilmiş əsərləri. – Bakı: Şərq-Qərb, 2010, 720 s.
6. Novruzov T. XVII-XVIII əsrlər Avropa ədəbiyyatı. Bakı: Orxan NPM. -2018, 536 s.
7. Novruzov T. Dünya ədəbiyyatı tarixi. Orta əsrlər Qərb ədəbiyyatı. Bakı: Elm və təhsil, 2016

Açar sözlər: novella, Con Qolsuorsi, Şvayq, Mopassan, Bokkaççio

Key words: novella, John Galsworthy, Schweig, Mopassan, Boccaccio

Ключевые слова: новелла, Джон Голсуорси, Швейг, Мопассан, Боккаччо

Xülasə

Bu yazıda ingilis ədəbiyyatının ən tanınmış nümayəndələrindən biri olan Con Qolsuorsinin novella yaradıcılığının dünya novella ənənəsi tərkibində yeri və orijinallığı araşdırılmışdır. Əlbəttə ki, dünya novella yaradıcılığı müəyyən bir ənənəyə söykənir və bu ənənəni formalaşdıran müəyyən yazarlar vardır. Qolsuorsi də bir novella yazarı kimi bunların arasında özünəməxsus yer tutur, seçilir. Onun “Vicdan”, “Keçmiş E 299”, “Ruzi”, “İt gəbərdi”, “İki baxış”, “Birincilər və axırıncılar”, “Alma çiçəkləri” və “Məğlubiyyət”, “Santa Luçiya” (“Müqəddəs Luçiya”), “Di-li dəyirmançı”, “Vida”, “Görüş” və s. novellaları buna misaldır. Con Qolsuorsinin novella yaradıcılığı dünya ədəbiyyatının novella yazarları olan Covanni Bokkaççio, Gi de Mopassan, Stefan Şvayqla müqayisə olunur, onların möhtəşəm əsərləri içərisində Con Qolsuorsinin də özünəməxsus yeri olduğu tədqiq olunur.

Summary

This article examines the place and originality of the work of John Golsworthy, one of the most famous representatives of English literature, in the world short story tradition. Of course, the creation of world novels is based on a certain tradition, and there are certain writers who form this tradition. Golsworthy, as a novelist, has a special place among them. His "Conscience", "Former E 299", "Ruzi", "Dog's Grave", "Two Views", "First and Last", "Apple Flowers" and "Defeat", "Santa Lucia" ("Holy Lucia"), "Di-li millerchi", "Vida", "Gorush" and others. short stories are an example of this. John Golsworthy's novels are compared to those of world literature novelists Giovanni Boccaccio, Guy de Maupassant, and Stefan Schweig.

Резюме

В этой статье Джон Голсуорси, один из самых известных представителей английской литературы, рассуждает о месте и своеобразии романа в традиции мировой новеллы матери создателя новеллы. Конечно, мир основан на традиции коротких рассказов, и есть писатели, формирующие эту традицию. Голсуорси как писатель занимает среди них особое место. Его «Совесть», «Ди-ли Миллер», «Вида», «Горуш» и другие. короткие рассказы являются примером этого. Рассказы Джона Голсуорси написаны Джованни Боккаччо, Ги де Мопассаном и Стефаном Швейгом, авторами рассказов в мировой литературе.

Rəyçi: dos.E.Vəiyeva